

*
* *

Ահաւասիկ, Պ. Վարանդեան, մի քանի
դիտողութիւններ և տարակոյսեր — աւելի
արժէք չեմ ընծայեր անոնց — զոր ըն-
թերցողը կը զգայ երբ աչքը ձեր եռան-
դուն էջերէն կ'ընկնայ Ձեր ներկայացու-
ցած հայ հերոսներու դէմքերուն վրայ...

Անոնք մեռած են լեռներու ծայր, բան-
տերու մէջ, կախաղանի վրայ. «միջհայրե-
նութեան» ո՛ր և է գաղափար չէ անցած
իրենց մտքի հորիզոնէն. սիրած են մարդ-
կութիւնը իրենց հայրենիքին մէջ — ասկից
աւելին չի՛ պահանջեր մեզմէ մարդկութիւնն
ինքնին — թշուառութիւնը՝ իրենց ժողո-
վուրդին մէջ. Տիրզանն և Լեոնը չեն հայ-
հոյած կոռւի երթալէ առաջ. անոնց պատ-
մութիւնը վսեմ ներշնչումներու աղբիւր
եղած է իրենց. մեր լեզուի իրաւունքները
պաշտպանած են: Անոնք գիտէին որ ամէն
ազգի մէջ կան ընկերարանական գանա-
զան կուսակցութիւններ, բայց կայ կե-
դրոնական կառավարութիւն մը որուն միակ
ուշադրութեան առարկայն է բացարձա-
կապէս իր երկիրը, անոր շահը, յաւաքու-
ղիւնքիւնը, անոնց պաշտպանութիւնը. գի-
տէին թէ այդ հզօր ազգերէն աւելի մեզ
նման ժողովուրդն է կարօտ հայրենասէր-
ներու այնպիսի խումբի մը որ վեհօրէն
այդպիսի կառավարութեան մը դէպքը կատա-
րէր այն ամէն կէտերուն մէջ ուր մեր
քաղաքական դիրքը թոյլ կու տայ, զուտ
և բացարձակ հայրենասիրութենէ առաջ-
նորդուած: Հայութեան մէջ ամենէն աւելի
պէտք է սիրած ըլլան աշխատող և տա-
նապող դասակարգը, բայց ջանալով որ
անոնք «բարեացակամ անաւարբերութիւն»
ունենան ո՛չ միայն... անծանօթ և հեռաւոր
օտարներու նկատմամբ, այլ նաև իրենց
ուրիշ հայրենակիցներու, որպէս զի մի-
գուցէ Հայութեան այնքան տեսակի (քա-
ղաքական, աշխարհագրական, կրօնական)
պատակաւորներու վրայ աւելնայ տարբեր
տեսակի անջրպետ մը: Եւ երբ ընթերցողը
կ'աւարտէ Ձեր գիրքը, Պ. Վարանդեան,
հայ կամաւորներու հրեղէն աչքերը կ'ար-

ժարծին՝ խօսելու համար «հայրենասի-
րութեան» մը վրայ՝ որ աւելի մօտ է մեր
սրտերուն:

Հ. Կ. Տ. ՍԱՀԱԿԵՆ

Ն Ո Ր Ե Ր Գ Ե Ր

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՒՐԻ

27 ՓԵՏՏ. 1907

(ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ԽԱՂԱՆՈՒԹԵԱՆ)

Մարտը՝ առտու մը (թէ՛ երազ էր) զբաւա-
րադարձիւնը, որ կ'երթար դաշտերուն
Մէջէ հանդարտ քայլով տրտում ու տրխուր,
Եւ իր զանգաղ շարժումներով կը վերցնէր
Բարունակներն անկապ ու քակ. վրան փերթաւ.

— «Ո՛վ դու անխօս՝ թոյլ ու պղերգ, ի՞նչ կ'ը-
նես.

Ձե՛ս տեսներ զի՛ս՝ որ ջուր կըտրած, հեւիհեւ,
Անխոնջ ճամբայ կը բանամ իմ սըրընթաց
Ոտուրներուս՝ տապաւնեցող, տէգերով
Միշտ եւ ամէն տեղ. տորվէ դուն թէ ինչպէս
Կը ջարդեմ ես, կը խորտակեմ, կը զգեսնեմ:
Ձիս չի ծռուր զուր կարկաչիւնն ամբոխին,
Եւ ինձ տեղից կու տան մըտքերը խիզախ,
Արի առոյգ կորովիւներն, եւ յաղթող
Մըտածումները. կ'անցնիմ ես, եւ անա-
կայն անպատ մը կը բացուի ցուպիս տակ,
Եւ ծիրանի վառ գորգերու վրայէն ես
Կ'երթամ չըքնաղ հանդէսներու, եւ անցքիս՝
Խարոյկ կ'ըլլան թաւ անտառներն: Ես չունիմ
Հանգիստ, դադար: Դուն ի՞նչ կեցեր ես, ո՞վ
[հեղգ]:»

— «Ես դիւրաբեկ եւ ինկած այս պըտակներն,
(Ըսու անոր խաղաղութիւնը), այրի
Կընձնիներու կը շորհէի, եւ ուրիշ
Էականերու՝ որ կը սպասեն ու կու լան
Միխաւորիկ՝ ինկած յոյսեր կը տանիմ:
Յաղթանակներ կ'եմ փրնտներ ես, կամ միայն՝
Չարին դէմ, այն անիրէ, անքուն հրէշին.
Տեսայ ես հոն տուներ, տեսայ ամրոցներ
Հըրդեհակէզ՝ չեմ գիտեր ո՞ր անողորմ
Ձեռքի ժպիտէ ջանողը. իմ լուռ քայլիս տակ
Ամէնը մը կը կանգնին. չեմ գիտեր ես
Ծակատագիրը ի՞նչ բուծիչ զօրութիւն
Դըրած է իմ մէջս. միայն աս գիտեմ
Որ քու խռոված հոգիներուդ մէջ՝ ինչ
Կը ցաթի լոյս մ'իմաստութեան, ու ժպիտ՝
Առողջութիւն բոլոր անոնց մէջ՝ զոր դուն
Ապշուպեցիր իրենց գործէն»:

— «Ո՛հ, որչափ
Քաջ ես, (քրքշաք ժանտ ժրպիտով մ'անոր
(Մարտն),
Ի՛նչպէս պոռոտ ու մեծխօսիկ: Բայց ոչ ոք
Տեսաւ գործելդ, ոչ ոք լրսնց քու վազելդ
Ախարհի մէջ, կամ ականջին հասաւ շոհողն
Այդ քաշութեանցդ»:

— «Ես բընաւ չեմ ճամբորդեր
Թընդանօթի որոտներով ու գոռով
(Բարձր ձայնով խաղաղութիւնը յարեց),
Իմ քայլերուս է լըռութիւնն առաջնորդ:
Ես «չեմ պայծօր», ես կը դիտեմ որ գալուս
Արտասուաթոր ալուրներուն մէջ յանկարծ
Կը վառի կայծ մ'ատուածային ցընծուեան.
Եւ կը տեսնեմ հուժկու՝ ազատ մարդերու
Անգամ ափերուն մէջ արօրին մանն. երկիրն
Ազօս ազօս կը փեռնի սերմերու
Գանձերուն. ես կը դիտեմ զուսպ կոհակին
Խորտակելն իր թափն ու մոլուցքն՝ երկաթէ
Կըտաններուն վըրայ, եւ ուր որ եմ ես
Կը հըռընչեն հուր հալոցներն հընցին,
Կը մըրըրկին գործարանին անիւներն,
Եւ քարքիները կ'երգեն. չեմ գիտեր ես,
Որմէ՛ կու գայ ինձ այս բարին: Հըլուաբար
Ես մըշտարթուն իմաստունին կը տանիմ
Ժամա հետագօտ խուզողութեանց, եւ պըրկեմ
Զեռքերն երբեմն թըշնամի: Ուրիշ բան
Չեմ գիտեր ես: Վայրապատիւր Կատաղի,
Եւ տեսնեմ քու արիւնաներկ ու տրժգոյն
Աւազներուն մէջէ երթալը՝ թասուն,
Իբրեւ հայեաց. եւ քեզ անէծք կը կարգան.
Ես կը հասնիմ առանց ձայնի՝ ծաղկապփուռ
Ուղիներէ, եւ ըսպասուած, օրհնելած:
Է՛ր այսքան քաղցր է իմ վիճակս, ու քուկինդ՝
Անքան դժբխեմ. չե՛ս կըրնար լուծող վըրել.
Հետըս եկուր, հետըս եկուր, եւ տեսնես
Պիտի դուն մեծ անուշութիւնը սիրոյն՝
Որ կը զօղէ օտար ազգերն իրարու,
Խարակներուն վրայ փարոսներ կը տընկէ,
Եւ կը կանգնէ ապականներ՝ նենգաւոր
Ստանոցներու չեղձակոյտին բարձր ձայն:
Զե՛ս տեսներ դուն թէ արեգակը ի՛նչպէս
Անշաղթսին բոլոր վարդերը բացաւ,
Երկինքներուն բոլոր ոսկի բաժակներն՝
Ուրհնելու գայն՝ որ՝ արձակեց ձեռուներն
Այսօր ազատ աճին կապէ եւ պատրաստ
Աշխատանքի. եւ որ կեանքէն յաղթուած
Հոգիներուն ուզեց գայն տալ վըրստին»:

Խաղաղութիւնը դարձաւ գայն քաշելու
Իր հետ. բայց այն խուժուժ ըստուերն արդէն
Անհետացած էր խորքն անխուլ անընդհատ: [Խկ

ԱՄՓՈՒՆԱՅ.Ն ԻՐԻՒՆՈՒՆ

Երթալ ճամբէ մը՝ դաշտերու հանդարտիկ
Անդորրութեան մէջ՝ ըսգողուած լուսանկին
Տակ՝ բխրամայ մտերմութեան,

Եւ օդն երբեմն երբեմն հոտն անուշակ
Բերէ ծաղկած այգիներուն, ծաղկափթիթ
Կակիային. երթալ երթալ եւ չըզգալ
Բնաւ յոգնութիւն, խուսափուկ
Սիւքին տարւամ հրաշքներուն ետեւէն,
Առանց որոշ մըտածումի եւ յըստակ
Յիշատակի, մըտքին մէջ
Սակայն անհուն մըտածումներ, բիւր անուշ
Յիշատակներ. մոռնալ այսօրն ու վաղիւն,
Զուր երազուած երազներն,
Յաւերժական հառաչներն,
Երբ ծըրքիդները կ'երգեն
Մարգերէն սէր, ուրախութիւն, հեռաւոր
Բարախիւներն, եւ ճամբան չի՛ լըմըննար:

ՄՈՅՐ ԶԱՆԱՊԻՆ

(ԿԻՍԱՐԱՆ ՄԱՐԱՆԻ ԱՍԵԱՅԻՏԻ)

— Ո՛չ, չըհատնի պիտի, ո՛չ, զօր եւ խօսքերն:
Լոյսը միակ, միակ ու մեծ ըստփառն
Անհամարնելը գայն, եւ ստոյգ գիտութիւն
Որ ոչ ոք զիս պիտի կըրնայ ապշուպլ
Այն տանջանքն, այն տազանքն, որ նըման
Հըստայ թի՛ մը կը պըրկէ կը պլըրէ
Պարոյրներովը դիս, եւ ես կեցեր եմ
Պաշտպանութեան առանց ճիգ մ'իսկ փորձելու,
Վասն զի իմ կուրծքս սաստիկ եւ սիրէ
Անագորոյն գազանն՝ որ գայն կը ձողէ
Կը տոչորէ կը բըզկտէ, այնպէս որ
Կը զգայ կեանքի բնագիւնի ք սպառ նըաղուն,
Եւ կը վառէ գայն իղծ մը լոկ. լոկ անյազ
Ծարաւ մ', անձուկ մը գինովցնող. անհետի՛լ....

ԶԱՆԱՆՅԱՆՆԻՔ...

Կանչուած ցընորքն ահաւասիկ կը դառնայ.
Ծանօթ խուցերը կը մըտնէ, կը հասնի
Դանդաղօրէն իր իսկ սենեակի՝ ուր ըսաւ.
Իր վերջին խօսքն: Ո՛ւ մէկ բանի տակաւին
Զեռք չէ դըպած. արեւն՝ ինչպէս այն ատեն՝
Ատրին անդին ոսկի կէտեր կը վառէ.
Եւ կը ժրպտի մահնին վըրայ Տիւրամայրն,
Եւ իր հին տեղն է բոլոր կահ կարասին:

Իր դողդոջուն՝ տրժգոյն ձեռքով կը բանայ
Արկղերը դեռ լի հոտանոյշ կտաններով,
Հին զարդերով, գոհարներով, եւ փայլուն
Բանախները զուարթ հընչիւն մ'ունին հուսկ:

Քովիկն եմ ես, ու կը նայիմ, կը նայիմ,
Կը տրոփեմ, չեմ համարձակիւր բանալու
Շըրթներս, խօսքի մը կը սպասեմ հեւեհեւ...

Աշուին սքողուած է՝ սենեակն. կը փընտռէ.
Ի՛նչ կը փընտռէ արեւօք:

Ո՛վ մայր իմ, մայրիկ,
Զիս չե՞ս տեսներ, չե՞ս տեսներ զիս, ես եմ, ես,
Դարձիր խօսէ ինձի հետ, տուր իմ անունս:
Ո՛հ, անգամ մ'ալ ձայնովդ անունըս լըսեմ:

Կը մըտածեմ այսպէս եւ զուր կը փորձեմ
խօսք մ'ըսել:

Դէ ինձ կը դառնայ յամբօրէն,
Կը գրգուէ իմ դէմքըս ծանօթ իր շարժմամբ
Եւ անուշիկ մը կը ժղպտի ինձ. սակայն
Զի բանար շուրթն. եւ դարձեալ նոյն մտադրու-
կը դառնայ իր փընտրուութիւն: Կ'որոնէ թեմամբ
Կը սըրբօրէ վեր վար, կը շարժէ... վերջապէս,
Ո՛հ վերջապէս գտաւ. բայց ի՞նչ է արդեօք,
Ի՞նչ յուսթուլունք կըրնայ ըլլալ, ի՞նչ զըրաւ:
Զեմ տեսներ ես: Տարօրինակ մետաքսով
Եւ ոսկիով նըկարակետ տուփի մէջ
Փակուած է, փոքր է, ես զայն բնաւ չըտեսայ:
Ահաւասիկ ձեռքերուն մէջ կը սեղմէ
Եւ հըրճուանքն այլակերպեալ կ'երեւայ:
Ո՛հ, ինչպէս այն դեռ սքողուած աչքը սեւեռ
Կը պըճըլտայ: Հիմա խօսի պիտի նէ:
Անուշտ հիմա պիտ' անունովս կանչէ զիս.
Եւ անաւոր անծանօթին վրայ՝ ուրկէ
Կու գայ նէ, ես պիտ' հարցընեմ (թէպէտեւ
Կերկեր ձայնով, օրհասական հոգիով):

Բայց ինչ մէզ է կ'իջնէ ու զայն կը ծրարէ:

— Ո՛վ մայր, դեռ մի՞ մեկնիր, մըտիկ ըրէ:
Զուր կը գոչեմ. զուր կ'երկընցնեմ իմ թեւերս.
Դէ ստուերներու մէջ կ'անհետի յանկարծոյն:

“ԵՐԲԵՄԸՆ ԶԻՍ...”

(Մարիամ քոջա)

Երբեմն զիս ժըխորին
Մէջ բազմամարդ ուղիներու, խրախուժեանց,
Լնչուել՝ փայլուն թատրոններու՝ կը բըռնէ
Յանկարծ տաղտուկ մ', երայն ծարաւ մ'անյաւ.
Ո՛վ ամայի այրերու [զուրգ:
Նամէտ ժայռէն յուշիկ յուշիկ թաւշանման
Մամուռներու վրայ կաթկըթող լըսիկ չիթ:

Ո՛հ թաթմաքուր ձորերու՝
Փակուած չորս կողմն երկնաբերձիկ ժայռերէ,
Քիր չի լըսուիր ոչ մըլընչիւնն հեղեղին,
Եւ ոչ հիւտին շառաչիւնն,
Եւ ոչ մէկ ձայն, այլ միայն
Կ'անցնի երբեմն թըչեղով վեհաշուք
Ըստուերը սեւ բազէին,
Որ կը ճախրէ կապուտակ
Բարձր հայելոյն ընդմէջն՝
Խոտի ծղղիկն ըլլայի...

ԲՈՅՈՒՆԵՐ

Դուք գիշերին մէջ զօղանշող բոժոժներ,
Կը բերեք միտքըս ծանրաբեռն սայլեր,
Անտրին հոտ, անդորրութիւն մը խորունկ,
Զոր չի խռովեր ոչ մէկ ձայն, ոչ մէկ աղմուկ:
Կ'ելլեն գրաստները լեռնային զաւովերէն,
Լուսնով արծաթ հագած՝ առ չեղ՝ յամբօրէն:

Կու գան հոգւոյս մէջ հրաժեշտի հեզ՝ հանգարտ
Եւ քաղցրանուշ մըտածումներ. ինչո՞ւ արդ
Անխարհային հոգերն հեռու կը զաղթեն
Իսկոյն կապած իրենց շուրթը ժանտէկն:
Դուք աստղերուն վրայ խօսեցաք քերթողին՝
Ո՛վ գիշերին մէջ զօղանշող բոժոժներ:

ՄԱՐԻԱՄ ՔԻՈՋԱՍ ԵՄԵՆԻՍԻՍԻՆ

(ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ԳԻՇԱՍԱԿԵՐ)

Կը մըտածեմ ես, եւ դարձեալ կը մտածեմ
Թէ ի՞նչ ընծայ պիտի հաճոյ անցնի քեզ,
Քեզ՝ որ միայն ընծայ տալէ կ'ախարժիս:
Երբ մը գուցէ Յիշատակաց վիստակն
Լիաճոյազոյն անցնի, անցեալը քըլքորդ
Երբ մը, որ քեզ ցուցնէ թէ կայ սիրտ մըն ալ
Որ յիշատակը կենդանի կը պահէ
Շատ հեռաւոր ժամանակաց, օրերու
Ունանետացած՝ մեռած զացած ժամերու:

Հոն ներսը մեր մատուռին մէջ քահանայն
Կը կատարէր կիրակնօրեայ պատարագն,
Եւ ամէն բաց պատուհանէ կը մըտնէր
Դրադիկներուն եւ խոտերուն առողջ հոտն: —
Ո՛հ, թըռչիլ հոն վարն, աղօթել վարը հոն
Ազատ արձակ, օրհնել Աստուած՝ վարդերուն
Գեղեցկութեան համար, վըճիտ երկընքն
Եւ արեւուն: — Կրունըր զըրած հոն այսպէս
Կը մտածէիք, մինչ անհանդարտ անդամիս
Ազատութեան ժամէն առաջ կը վազէր:

Դուն ծաղկները, Մարիամ, մեծ սիրով
Կը սիրէիր. նըսեմ փունջերն հոտաւէտ
Մոլաթուրին, ու ճենողկուզն՝ որ ունէր
Քեզի համար խօսքեր՝ երգեր, եւ զանխուլ
Խընկալութիւն մ'երազներուդ հետ ու լուս
Զմայլումներուն քաղցր ու խոհուն աչքերուդ:
Ո՛հ, մենք որչափ երազեցինք ու լացինք:
Կը յիշէ՞ս դուս այժմեանին հոտը հոն
Պարտէզին մէջ ամառնային իրկուններն
Աստղերուն տակ, որ նըշոյլներ, խոտումներ
Ու հառաչումն կ'անձրեւէին մեր վըրայ,
Եւ լուսալիւր լուսընկաններն որ տեսան
Մեզ իրարու մօտիկ, զըլարթ ու չըթնաղ
Օրիորդներն, հոն վարը յամբ ընթացիկ
Կոնտուլայէն ներս՝ Լըճակին վըրայ շինչ,

Եւ նըւագներն, ու ծերունի քերթողին*
(Որ ամէնքէս աւելի քեզ կը սիրէր)
Ձայնն ու քերթուածն հընչուն՝ վըճիտ, որ կ'իջնէր
Միւր կազմ՝ պատրաստ հոգիներուն մէջ, եւ հոն
Կ'արթընցնէր վառ բաբախիւններ, տեսիլքներ:
Կը յիշէս դուն դեռ առաջին ուսումներն
Եւ բերկրալիւր յաղթանակներն, եւ զըւարթ
Լոյսն ու ձեռքերը որ մեզի երկընցան,
Մեզ որ ճակատը մեր բարձրիկ՝ պըճնուած
Արքայաշուք առուգովեամբ կ'երթայինք
Ապագային դէմ. կը յիշես...

Ո՛հ, սաստիկ
Սիրտ բըրկտող է թաղուած ժամերը կանչելն
Եւ լաւ չէ քեզ տըխրեցընել՝ քաղցիկ քոյր:
Ուզեի լոկ ըսել քեզի. Կը մընայ
Մեզի մեզ պինդ՝ անխրքելի հանգոյցով
Պարաւանդող սէրն. արդ օրհնեալ ըլլայ բախտն.
Ան դեռ շատ բան կը շնորհէ մեզ, որ այլ եւս
Այն կորսւած օրերուն լոկ ցընտըք ենք.
Յիշատակաց քաղցրիկ Վէտտեանք միայն
Թող իմ գորովըս տեսնէ այս համառօտ
Խօսքերուն մէջ, որ կը բանան զըռնակներն
Յիշողութեան՝ հանդէպ թաղուած այգերուն
Մեր մայիսին:

Տըխուր է, ո՛հ, մըտածելն.
Ինչպէս պարտէզ մը հին՝ որուն կը ծածկէ
Մամուռն աւերն, ու կը պըրկէ կը խեղդէ
Բաղեղը տունկն, եւ ժամանակը փըշըր
Աղբիւրներն. այն հին պարտէզին մէջ քանի՞
Ոգիներ, ինչքան քիմեաներ, եւ որքան
Երագեցիւք մենք, ո՛հ, եւ որքան լացիւք:

* Անտրէա Մաֆֆէի.

ՎԱՐՋԱՊԵՏԻՆ ԵՐԳԸ

Զըքնաղ ասպետ,
Ծուռ ճամբաները թող, ըլլայ իսկ թէ երթն
Յամընթացիկ, ուղին շիտակ ըլլայ գէթ:

Եւ ականջդ օ՛ղ՝
Որ ծաղիկներն՝ անդունդին եզրը բուսնող՝
Պէտք է դիտուին հեռունէն՝ ոչ թէ մօտէն:

Յիշէ՛ աս ալ,
Որ երբ հիւղիկ մը եւ շուքիկ մը զըտնես,
Մի՛ խոնջ մարմնոյդ համար խընդրեր ուրիշ բան.

Եւ այն ատեն
Խաղաղութիւն եթէ զըտնես հիւղին մէջ՝
Մի՛ խօս սըրտիդ համար ուրիշ բան խընդրեր:

ՔԵ՛ԹՈՂԻՆ ԵՐԳԸ

Զօն վարժապետ,
Ժայռին, ձորին մէջէ՛, արփոյն՝ աստղին տակ
Ես կը մարգեմ կորովս եւ ուժըս սիրով.

Վարժ չեն ուտերս
Ոստոտելու ժայռերու վրայ՝ ուր այծեամն
Աշի շուքին տակ կանգ կ'առնէ՝ թափառուն:

Խօթին ըսէ
Որ դողողուն՝ նիհար ձեռքով քաղէ՝ լոկ
Ածուներու կոկոնիկներն անարատ.

Կ'անգիտանաս
Որ կը փընտեմ ես վիհներուն ծաղիկներն
Եւ ոչ դիւրին ճամբաներով հովիտին:

Ո՛չ թէ զանխուլ
Խաղաղութիւնն հիւղերուն, ոչ թէ պըղերգ
Հանգստն, այլ վտանգ եւ մըրըրիկ կը սիրէ

Քերթողն. ուղին
Քարէ՛ փուշէ՛ չի փընտոեր զերծ, անդամներ
Ունի մարտիկ, եւ ըստուերի մ'ետենէն

Երբոր թըռչի,
Կամ՝ երագի, հետքի, ձայնի սիրարկու,
Խաժամութիւն գիտէ այպանքն ու մոլուցքն

Արհամարհել,
Լափէ՛ց բոցերը, վիշապին ժանտ ճանկերն.
Բարոյականն անգամ ձեր, ո՛վ մանկավարժք:

ԲԱՆՏԻՆ ԵՐԳԸ

Դժբախտութեան հէք ծաղիկ,
Երբոր ծընայ ուրախութիւնն հեռու էր,
Զիշաւ ոչ մէկ յաւերժահարս օրոցքիս՝

Զըքնաղազեղ ձօներով:
Ունեցայ կեանք մ'հառաչանքի եւ ողբի.
Առոյգ հասակըս նետուեցաւ հովերուն:

Անօթութեամբ, նեղութեամբ
Տեսայ՝ մէնուն մէկիկ մէկիկ անհետին,
Եւ քեզ՝ որ դիս կը սիրէիր այնքանի,

Քեզ ալ՝ ո՛վ սէր սըրբազան,
Մայր իմ, բարի մայր, սիրունակ իմ մայրիկս,
Եւ մընացի մենիկ մընջիկ ցաւիս հետ:

Կորսընցուցի ամէն ինչ,
Բայց խընդրեցի հացը իմ այս մատներէն
Եւ ասեղէն. չըզարկի ոչ ոքի դուն:

Եկաւ ինծի անիկա
Զիս փորձելու, աղաչելու, եւ ամբողջ
Տարի մը ոչ ըսի, եւ հուսկ իրն եղայ:

Եւ յետոյ երբ յազնցաւ,
Եւ յետոյ երբ եկան ցաւերն ու պէտքերն,
Որդիներով, (իրենն էին որդիներն)

Աստուած ներէ՛, ո՛հ, իրեն,
Զիս կոխկըրտեց՝ զերդ հընձանի մէջ խաղող-
Մէկ միայն էր, եւ հարիւր դեւ կը թըւէր:

Ես չեմ գիտեր ինչպիսի՞
Հախատիքներ կ'ընէր ինծի. վատ մըն էր,
Կիտեմ՝ եւ իր խօսքերն էին դաշոյններ:

Ո՛վ զիս թոյնով գինովցուց-
Ո՛վ զենքը այս իմ ձեռքիս մէջը դըրաւ,
Ո՛վ զայն անոր կողէն մըխեց խըրեց ներս:

Զես գիտեր մայր, կը նընջես,
Վախճանաւները չեն յիշեր դառն կեանքն,
Եւ կը ծածկէ զանեօք ապրիլը ծագկով:

Ես... կ'արտասուեմ ու կ'երգեմ,
Կ'երգեմ, որ ես ամէն վայրկեան չըլտեմ
Այն իր ճշդինն՝ երբ ինկաւ քովըս տապաստ:

ԷՆՊՆԱՆՈՒՄ *

Խորիտանք իմ, չեմ զօրեր ուրեմն ընդունել
Այս սիրտ մաշող մրտաճուռն,
Որ իմ վըրաս կը տիրէ.
Այլ յաղթել չե՞ս գիտեր դուն.
Ուրեմն ամէն ուժ չիջաւ.
Եւ ես քեզ օր մ'այնքան հըզօր կարծեցի:

Եւ դուն հըզօր էիր. բայց ո՞վ կըրցաւ, ո՞վ
Քեզ լրուցեցի, հեղգացեցի,
Որ կըրնայիր աշքերուս
Արցունքներուն սանձ զընել.
Քեզ՝ զայրացկոտ քուրճ հոգւոյս,
Զոր գուն քեզի իբր աղախին ունէիր:

Մահկանացու մ'հրպարա՛ որ փոյթ չ'ըներ քեզ,
Եւ չի գիտեր ըրած փասն:
Այս է ահա քեզ ընկճողն.
Եւ կը ներես որ ճըմէ
Զիս անիրաւ բեռան տակ
Իրմէ բընաւ չըխընդրած մէկ զըթութեանս:

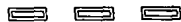
Ո՛ն, արթնցիր, եւ հըզօրեղ՝ զերդ երբեմն՝
Հրաման ըրէ այս սըրտին՝
Որ ցնորու՛մի չըդաւնայ.

* Այս եւ հետագայ երկու բերթուածները երիտասարդ
հասակի զրութիւններ են, գործ իր հատորներուն մէջ էջ
անցուցած ողբացեալ Խանասեղծուհին:

Եթէ չըծուի, կոտրէ՛ զայն.
Բայց մի թողուր՝ տեղիք տայ,
Եթէ իրմէ սէրը խընդրէ վատութիւն:

Եւ ալ քանցէ հոգւոյն ամբիծ տաճարէն
Երկրապագած թըշնամին,
Ապախաւաւոր ժանտ աստուածն.
Եւ տուր ինձ հին մըռունչներս,
Իմ հին զայրոյթըս տուր ինձ,
Ով խորիտանք իմ, եթէ դուն չես մեռած դեռ:

ԵՎԵՂԵԾԻԻ ՏՊԱՆՈՒՈՒԹԻՒՆՔ

Եկեղեցին մութ էր. առջիս կը բացուէր
Հղարձակատարը՝ միակերպ օրնաշարքն,
Եւ խորը՝ խաչ մը բարձրաբերձ, հազգին:
Զէր լըսուէր ձայն կամարներուն տակ երկայն,
Հըծծիւն մը լոկ՝ նըման թեւի բախումի
Խոտա՛ վանոցի վանդակներուն ետեւէն:

Ի՛նչքան աղուոր, քընքուչ էր այն աղջընակն.
Անուշ՝ շինջ գէմք մը տասնըկեց տարիի.
Իր մանկական լոկ կիսադէմքը տեսայ,
Եւ ըզզացի անոր քողին ետեւէն
Ծաւի աշուին. բայց... կը խօսէր, կը խօսէր.
Մըտածեցի թէ կը յայտնէր մեղք մը մեծ:

Եւ ինչպիսի՞ մեղք էր արդեօք. երկիւղած
Այնպէս եւ այնպէս դեռ մանուկ: Գարձայ ես
Խոստովանցնող ծերունիին, ունէր ան
Սուր աշուրներ, եւ կը կենար լուռումունջ.
Եւ կը լըսէր՝ տըժգոյն տըժգոյն՝ իր վրախ
Ու չոր ձեռուին միացուցած ծընկան վրայ:

Ինչպիսի՞ մեղք մըն էր, ի՛նչ մեղք մ'անսովոր
Կ'ըսէր նէ քեզ, Գուն որ անթիւ սըրտերու
Լրտած էիր ծածուկ մեղքերն հանդարտիկ,
Արդ ի՛նչ տըխուր կամ անուշակ գաղտնիքներ
Յայտնեց քեզի այն աղջընակն, որ իրեն
Հին ճառերէդ խօսք մըն ալ չես պարգեւեր:

Հուսկ օրիորդը կը լըռէ. արդ գուցէ
Լուռ արցունքով նէ կը սպասէ կը սպասէ
Մըխիթարիլ խօսքի, ձայնի մ'որ իրեն
Խաղաղութեան վըրայ խօսի եւ ներման:
Իսկ աւելուր ծերունին սուր աշքերով
Պիտի ուզէր խօսիլ, բայց... լուռ կը մընայ:

Ան ալ ատեն մ'ունեցաւ իր սըրտին մէջ
Տըղայական վախեր, կասկած, բաբախիւն:
Ապրիլի սիւք մը կը դառնայ, կը դըտնէ
Կը զգայ դեռ ան իր աղջնակի վառ հոգին...
Մանիշակի, շուշանի ի՛նչ բուրումներ
Կը ծրարէիր խօսքերուդ մէջ, աղջիկ դու:

Հուսկ կ'արթընայ ծերն, եւ ահա վերջապէս
կ'ելլէ դողող, ահա կ'իջնէ դանդաշուն:
Համեստ աղջիկն օրնեց տիրոջ անունով
Քաղցր եւ անուշ աշուրներով սիրակաթ.
Յետոյ յուզուած դէմքով այսպէս թոթովեց.
«Գնա, եղածիդ պէս՝ անարատ պահէ՛ք թեզ»:

ԵՐԻ ԳԵՐԵԱԲԱՐՆ ՏԱՆԻ ԶԻՍ....

Երբ գերեզման տանի զիս
Թաղմանական այն թափօրն
Յամբը քայլով, դիմակաւոր դէմքերով,
Որ դամբանի, թաղուածներու 'նսեղացած
Ալ հոգ չ'ընէր ո՞վ կ'անցնի.
Երբ զիս արկղի մը մէջ դըրած՝ ալ յանձնեն
Արտասովոր այն մարդոց,
Եթէ քու միտքդ ինչայ
Որ ես քեզի հաւատարիմ մընացի
Առանց բընաւ մըրցանակի յուսալու
Երկրի վըրայ, եւ եթէ քու սըրտիդ մէջ
Արծարծի հուսկ ուրեմն կայծ մը սիրոյ,
Գութի զգացում մը վիճակիս համար հէք,
Հայէ որ քովս ըլլաս:
Կ'ուզեմ քու լալդ տեսնել...
Տեսնել քու լալդ ինձի համար... անարգուած
Հրապարութիւնս՝ որ զիս այնքան չարարեց,
Էւ հաջերուս՝ սրտիս արցունքը երկայն
Քնէն այս վրէժը կ'ուզեն.
Շատեց արդէն լուրջ սիրտն անոր կը սպասէ,
Եւ ժամը շատ հեռու է:
Ի՛նչ շողողուն արշալոյս
Կ'երեւայ ինձ այս արեւմուտքը, Ի՛նչպէս
Իմ մըտածումըս կը սպասէ, կը ցանկայ
Անոր հանգարտ ու պատրաստ:
Սատիկ գոռոգ եղար դուն.
Արդ երկրի վրայ եթէ ինչ կը փախչի,
Գոնէ կ'ընթին ճամբուս մէջ
Հայէ որ քովս ըլլաս:

Մի՛ անցընէր մըտքդ դուն
Որ հոն փակուած ու սալացած եւ մեռած
Ես քեզի խուլ գրտեւրիմ,
Եւ դուն ի՛ գուր կորսորցընես վայրկեաններ:
Զի մեռելներն եթէ հոն ցուրտ են ու լուռ,
Այն է պատճառը՝ զի անոնք կ'ունկընդորեն.
Եւ աւելի, շատ աւելի անոնք լաւ
Իր հասկընան սիրելիները իրենց՝
Քան երբ արփին կը ճամբանչէր բերերնուն:
Խըղճի ո՞րքան սուր խայթեր,
Ի՛նչ տարածւած գութի՛ գորով
Կը տեսնեն այն համր, անշըշունջ թաղուածներն
Իրենց խոնաւ անկողնէն:
Մեռնողին սիրտն այս ըստփոփանքն ունի լոկ,
Այս միակ դառն ըստփոփանքն:
Ո՛հ, յիշէ՛, ո՛հ, յիշէ՛, եւ այն առտուն դուն
Հայէ որ քովս ըլլաս:

Թարգմ. Հ. Ա. ՂԱԶԻՅԱՆ

ՎԵՐՋ

ԱՐՓԻԱՐ

1850-1908

La vérité, l'apre vérité.
STENDHAL.

Իր անունը ա՛յնչափ բարձր էր մեր ար-
դի գրականութեան մէջ որ միայն Հիւսէ-
յիճեանը կը պակսէր՝ զայն մինչեւ ամ-
պերը հանելու եւ անմահութիւնը ապահով-
ցընելու համար:

Ամէն բանէ առաջ եւ ամենէն աւելի՝
Արփիար Արփիարեանի անունը մեր ժա-
մանակի գրական պատմութեան հետ կա-
պուած է: Գրագէտ էր ան. բայց գրագէտ՝
բոլոր իր իսկութեամբ: Զուլը՝ ջուրին,
իսկ Արփիար գրականութեան մէջ կ'ապ-
րէր:

Իր ծննդավայրէն՝ Սամսոնէն՝ Կոստանդ-
նուպոլիս, ուր առաջին հարուածին համը
կ'առնէ ոտքէն, Պոլսէն՝ Եւրոպա, Ամբեր-
կա, ուսկից կը փախչի կ'ապաստանի Լոն-
տոն. Լոնտոնէն վենետիկ, ուր մահափորձէ
մը հազիւ կ'ազատի. վենետիկէն Եգիպտոս,
Գահիրէ, — ուր յաջողապէս կը պսակուի
վերջապէս սպանչին ձեռնարկը, — գրա-
կան ազուրը. Ողիսական մըն է: Հայրե-
նասէր, Արփիար զինուած մարտիկներու
մէջն էր. ինքը սակայն՝ զէնքի տեղ՝ միշտ
գիրքը ունէր ուսընդանութ: Ու մէկ ձախ
պարագային՝ փոխանակ շտապով դիրք
բռնելու եւ պաշտպանուելու, ինք հասած
տեղը թերթ մը կը հանէր. առաջին մտա-
ծումը կ'ըլլար հոն փոքր նորավէպ մը
գրելու, որուն մէջ, իր հաշուով, ամբողջ
իր թոյններն ու ակնարկութիւնները կը
լեցնէր, եւ մօտակայ օր մըն ալ՝ վերջա-
կէտը գրուած դուրս կու գար գլուխ գոր-
ծոց վիպակ մը՝ որ զուտ ինքը Արփիարն
էր, նորէն գրագէտ, անալյալ, նորէն եր-
գիծարան, եւ որուն վրայ՝ իր թշնամիներ-
րէն զատ՝ ամէնքն ալ կը սքանչանային:
Համագում շինած էր թէ ամենակարողը՝
գրականութիւնն է՝ որ շատ հաւանօրէն եւ